

«Сейфуллин оқулары-14: Жастар, ғылым, инновациялар: цифрландыру – жаңа даму кезеңі» атты Республикалық ғылыми-теориялық = **Материалы** Республиканской научно-теоретической конференции «Сейфуллинские чтения-14: Молодежь, наука, инновации: цифровизация – новый этап развития». - 2018. – Т.1, Ч.2. - Б. 349-351.

СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҚ ЖЕРЛЕРІН ИГЕРУГЕ ЛАНДШАФТТЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ЕҢГІЗУДІҢ ҚАЖЕТТІГІ

*Жупархан Б.Ж., PhD
докторы*

Тың және тыңайған жерлерді игеру кезінде миллиондаған гектар жерді және Солтүстік Қазақстанның даласы жыртылған жерге айналған жаңа жасанды биоценоз ретінде қалыптасты. Бұл монокультурды агроландшафты білдіреді, олар табиғи биоценоз және тұрақсыз агрожүйенің сан алуандығы және кеңістіктік табиғат ерекшелігінде. Жаңа табиғи антропогендік ландшафт жағдайы әсерінен тұрақсыздық күшейді. Топырақтың құнарлылығы мен элементтерін айқындайтын қарашірік қорларының азаюына алып келді[1].

Қазақстанның бүкіл аумағында шөлейттену процесі қарқынды көрініс табады, яғни іс жүзінде топырақ пен өсімдік қабатының үрдісі бар. Қазірдің өзінде шөлді аймақ саны 112.1 млн га. Топырақ қабатын құнарсыздануы ауыл шаруашылығындағы жерлерге қарқынды кері әсерін тигізді(1-сурет). Ақмола облысында ғана 1141.2 мың га егістік жерді түгелдену шеңберінде 2012-2014 жылы жүргізілген ауыл шаруашылығы жерлері пайдаланылмайтын анықталды [2].

1-сурет. ҚР Ауыл шаруашылығы алқаптарының эрозияға ұшырауы.

Өндірістік қабілетін айқындау үшін пайдаланылатын жер, табиғат қорғау, орташа тұрақтандыру, ресурсты қайта құру функцияларын орындауы немесе экологиялық көрініс беру. Табиғи және антропогендік жер бедері, топырақ, су балансы, өзгеруі экологиялық көріністің шарттары (сортандау, эрозия, дефляция және т.б.) болып табылады. Кеңістіктің сипаттары орналасуы жағынан (конфигурациясы мөлшері жағдайдың бірқалыптылығы, белдеудің далалық ландшафттық және т.б.) шарттарын көрсетеді.

Бұл ретте агроландшафттардың негізгі міндеті функционалдық табиғи энергетикалық егіншілік жүйесін ұйымдастыру мен құрылғылар негізделген айырбастау процестері болып табылады. Ауыл шаруашылық кәсіпорындарының жерді пайдалану аумағы ландшафттық талдау саралау оңтайландыру негізі болуға тиіс. Бұл ретте қатарынан екі рет міндеттерді шешу көзделіп отыр:

- табиғи және антропогендік компоненттерін агроландшафтов кешенді талдау және бағалау жүргізу;

- шаруашылық ұйымдастырылу әдістемесін әзірлеу.

Ландшафттық карталарын әзірлеу кезінде табиғи аумақтың ерекшеліктеріне неғұрлым толық ақпарат алуға болады. Әзірлеу барысында олардың табиғи жағдайлары экологиялық көрініс арқылы анықтауға мүмкіндік беретін алқаптары ретінде ғана емес білім беру құрылымын талдау мен бағалауды зерделеуге табиғи ерекшеліктері зерттелетін шарттары ретінде ландшафттарды алқаптар табиғи, табиғи-жасанды және антропогендік жүйелерге негізделеді. Ауыл шаруашылығы мақсаттары үшін жер пайдаланудағы жер бедерін жоспарлау, жобалау және әзірлеу үшін негіз болатын карта әзірлеу үшін агроландшафттық синтез жасап экологиялық бағыттағы карталарды жасайды [3].

Соңғы он жылдық ішінде негізгі мақсаты ауыл шаруашылығы өндірісін талдау көрсеткендей, жаңа технологияларды енгізу экономикалық және экологиялық талаптар көрсетеді. Табиғи ресурстарды барынша өзекті проблема ұтымды пайдаланудың экологиялық дағдарысына әкеп соғуы мүмкін. Осы күрделі міндеттерді неғұрлым тиімді тәсілі негізінде шешу аумақтан ландшафттық экологияны ұйымдастыру болып табылады. Жерге орналастыру ең алдымен жобаланатын іс-шаралар мен орналастыру кезінде экологиялық тиімділігі агроландшафттық өндірістің қоршаған ортасына ықпалы етеді.

Табиғи ресурстарды ландшафты тәсіл ғана емес бүкіл кешенін зерттеп білуге мүмкіндік береді, сонымен, олардың морфологиялық бөліктері ландшафт анықтауға және сыртқы байланыстар заңды өлшенетіндікке географиялық текті кезінде шарттар мен құрылыстар, онда болып жатқан процестердің мүмкіндіктерін пайдалану үшін жер бедерге ішкі динамикасын оңтайландыру. Осыған байланысты экологиялық негізделген жобалар әзірлеу мүмкіндігі туып ұтымды ұйымдастыруды көздейтін ландшафттық орта қалыптасады [4].

Әдебиеттер тізімі

1. Озеранская Н.Л. Основы ландшафтоведения, Астана: КАТУ, 2009.– С.107
2. Optimization of Land Use in The Agricultural Landscapes of Northern Kazakhstan on the Basis of the Landscapes Approach. Research Journal of Pharmaceutical, Biological and Chemical Sciences ISSN:0975-8585, Volume 7, Issue 6, 2016 p. 1788-1797
3. Колтунов Н.М. Эколого-ландшафтная организация территории, Москва: 1998.-128 с.
4. Чурсин А.И. Землеустройство на эколого-ландшафтной основе // Землеустройство, кадастр и мониторинг земель: научно-практический ежемесячный журнал № 4. - М.: ГУЗ, 2007. – С. 26-31.